

Sifflet 1' (1-2 sterk, 1969), Dulciaan 8' (deels nieuw, deels bestaand 20e-eeuws materiaal, bekens met intoneerdeksels, C-b' spotted metal). Tremulant.

Pedaal, C-f': Subbas 16' (mahonie met eiken koppen en stoppen, gedeeltelijk afgevoerd achter de kast; 1969), Baarpijp 8' (inscriptie: "Prinzipal 8' ", opgelegde labia; nieuw), Koraalbas 4' (zink, herkomst onbekend), Fagot 16' (enge trechtervormige bekens met intoneerflappen, mahonie stevels, metalen koppen; nieuw).

Koppel man. II-I, man. I-ped., man. II-ped.

Samenstelling van de Mixtuur: C 2 1¹/₃ 1', fis⁰ 2²/₃ 2 1¹/₃', fis' 4 2²/₃ 2 1¹/₃', fis'' 5¹/₃ 4 2²/₃ 2'. Idem Sesquialter: c' 2²/₃ 1³/₅'.

Idem Sifflet: C 1', c⁰ 1¹/₃ 1', c' 2 1¹/₃'.

Eén van de ernstigste problemen vormde de verzakking van het orgel. Daaraan werd een halt toegeroepen door het aanbrengen van een grove stalen steunconstructie, die op een enkel punt zelfs dwars door de kas loopt.

De Prestant is stug en krijgt naar onze mening

Lage Zwaluwe, de nieuwste stijl volgens Duitse snit: zwarte ondertoetsen bij een Standaard-front – hoe kan een mens het bedenken.

teveel wind. De Octaaf 4 voet is, mede door de te dunne kernen scherp en dun van toon, terwijl de Octaaf 2 voet meer naar een wat fluitiger klank neigt. De Roerfluit is mild en heeft een fluwelen toon, die tegelijk wat onbestemd blijft. De Spitsfluit is vrij bescheiden gehouden. De brede, vullende Mixtuur, die wat aan het werk van C. G. F. Witte herinnert, vonden wij het meest aannemelijke register in het orgel. De Sesquialter, die pas in het tweegestreept octaaf

enige kleur krijgt, voegt aan het plenum niet zo veel toe; door zijn wijde mensuur voegt deze zich beter in een meer lieflijke combinatie met fluiten dan met prestanten. De Schalmey werd thans opnieuw bewerkt door dhr. Van der Veer. De klank is hard en kaal.

De Viola di Gamba valt op door veel grijze ruis en eigen tonen van het materiaal. Soms is dit zelfs zodanig, dat men een stofzuiger meent te horen in een nevenruimte. De Woudfluit is liefjes en zeer bescheiden, maar vertoont ruis, waarschijnlijk mede door de dunne kernen. De Sifflet is een uiterst merkwaardig soort hoogliggende en daarbij stug geïntoneerde fluitenmixtuur; het is duidelijk waarom andere orgelmakers nooit op het idee zijn gekomen om zo iets te maken. De Dulciaan is onregelmatig, soms ook onvast, en heeft weinig te zeggen.

Het pedaal is voor dit instrument al te dominerend. De Subbas is grof en hard. De twee andere labiaalstemmen doen hun best dat beeld niet te verstoren. Pas erg wordt het echter, wanneer de Fagot 16 voet wordt aangetrokken: deze voegt een zodanige dreun toe, dat het pedaal in geen enkele verhouding meer staat tot de rest van het instrument.

De windvoorziening bestaat uit een ventilator die is aangesloten op een kleine reguleerder. De inrichting is zodanig, dat de snelle motorwervelingen op hinderlijke wijze in vrijwel alle registers waar te nemen zijn. De conducten zijn van westaflex, de mechaniek is van metaal. Het pijpwerk staat soms op onlogische plaatsen opgesteld. De klaviatuur is opgenomen in een weinig fraaie, ook vanuit de kerk zichtbare bak.

De balans opmakend, is hier (opnieuw, c.q. nog steeds) sprake van een onbevredigend orgel. Wellicht houdt het langer stand omdat het niet meer verzakt.

13 juni – Het orgel in de Hervormde kerk van Diever werd door Mense Ruiter b.v. gerestaureerd en wordt door de eigen organist Mar Bruinzeel en adviseur Stef Tuinstra voor de eerste maal in het openbaar gepresenteerd.

Het Dieverder orgel werd op 10 april 1882 (Tweede Paasdag) in gebruik genomen, drie maanden na het besluit tot aankoop. Het kostte 1600 gulden en werd vervaardigd door de firma P. van Oeckelen & Zonen te Haren (t.w. de gebroeders C. A. en A. van Oeckelen). In 1955 zorgde Lukas Rinkema uit Woldendorp voor demontage toen de kerk gerestaureerd moest

Diever, Herv. kerk. Tussen de basementslijst en de pijpen van de middentoren een vroeg voorbeeld van de stroboscoop-vormige ring die zo typerend zou worden voor de Gebr. Van Oeckelen.

worden. Hij zorgde in 1959 ook voor de herplaatsing op een nieuw balkon aan de westzijde, waarbij de magazijnbalg werd vervangen door een zwemmerbalg. Bij een klavierherstelling in 1982 door de firma Mense Ruiter werd het pedaalklavier met omvang C-a⁰ ingeruild voor een ander Van Oeckelen-pedaal met de grotere omvang C-d'. De orgelbank diende in verband daarmee aangepast te worden. Tevens werd al het houten pijpwerk nagezien en waar nodig verlijmd. Het windkanaal werd gedeeltelijk vernieuwd en de mechaniek provisorisch hersteld. Een en ander op advies van de heer Aart van Beek, die in deze fase optrad als gecommiteerde namens de Orgelcommissie der Nederlandse Hervormde Kerk.

De adviseur bij de huidige restauratie, de heer A. S. Tuinstra, ontdekte in 1986 dat de Gebr. Van Oeckelen in 1882 gebruik moeten hebben gemaakt van een bestaand orgel. Onder een van de hoeden van de Holpijp trof hij namelijk een

oud stuk krant aan waarop de aantekening 'Tjamsweer' voorkwam. In 1880 had de firma Van Oeckelen in de Hervormde kerk aldaar een nieuw orgel geplaatst, waarbij het oude orgel, door hun vader gebouwd in 1845, tegen verrekening werd ingenomen. Een en ander verklaart meteen de billijke aankoopprijs en snelle levering aan Diever. Vergelijkend onderzoek toonde echter aan dat het verhaal hiermee nog niet af is. Petrus van Oeckelen gebruikte ook in 1845 reeds bestaande materialen. Een gedeelte van het pijpwerk en de windlade, waaronder de ventielkast en een belangrijk gedeelte van het cancellenraam, zijn kennelijk van de hand van de orgelmaker Johan Wilhelm Timpe. Met name het pijpwerk vertoont sterke gelijkenis met dat van de Nieuwe kerk te Groningen (1830); de inscripties zijn zelfs nagenoeg identiek. De huidige constellatie is grotendeels van P. van Oeckelen, waarbij in 1882 alle stokken, stempels en voorstellen zijn vernieuwd in (Braziliaans) mahonie. In de karakteristieke palmhouten schijven en moeren waarmee die voorstellen op hun plaats worden gehouden, herkennen we onmiskenbaar de stijl van de Gebroeders. In 1882 nieuw gemaakt werd een kas met behoud van oudere frontpijpen en mogelijk een gedeelte van het snijwerk. Onder in de nieuwe kas

kwam toen een nieuwe magazijnbalg met twee schepbalgen. De speel- en registermechaniek werd grotendeels vernieuwd. Het oude klavier werd weliswaar gehandhaafd, doch voorzien van nieuw beleg en een nieuwe omlijsting, inclusief bakstukken.

Thans werd de windlade gerestaureerd, waarbij een hechthouten dek werd aangebracht. Tevens werd een nieuwe magazijnbalg gemaakt, echter zonder de oorspronkelijk aanwezige schepbalgen en handbediening. Het zakbalgje van Rinkema fungeert nu als een soort tussenstation tussen motor en magazijnbalg. Voor de nieuwe Cornet, geplaatst op een verhoogde stok, werd de windlade voorzien van een kantsleep. De lade-opstelling van 1882 was zo krap, dat men de Trompet 8' slechts kwijt had gekund tot klein c; de resterende ruimte op deze stok was benut voor een aantal afgevoerde pijpen van de Speelfluit (F, Gis, A, c, cis, e, f, gis-a'), uitgerust met lange conductvoeten. Door de Cornet een

doorlopende stok te geven, konden deze Speelfluit-pijpen thans een plaatsje krijgen op de onbezette bas van dit discantregister en werd het mogelijk de Trompet alsnog te completeren met de tonen C t.m. B, zij het in fagot-mensuur naar voorbeeld van het orgel in de Herv. kerk te Noordwijk, prov. Groningen (Van Oeckelen, 1871). In dit verband ging het oorspronkelijke voorstel van de adviseur om de originele Trompet geheel te vervangen door een nieuwe van engere mensuur Monumentenzorg een stap te ver. – De huidige dispositie luidt: *Manuaal*, C-f^{'''}: Prestant 8' (C hout, gedekt, 1882; Cis-G en cis-a' in het front, ouder dan 1882; vanaf ais' op de lade, ais' en b' 1882; vanaf c'' ±1830), Cornet 4 sterk discant (nieuw), Bourdon 16' bas/discant (deling op c⁰-cis⁰; C-fis⁰ grenen, 1882; g⁰-cis' eiken, afgevoerd achter het front [1845?], d'-f^{'''} Timpe), Holpijp 8' (C-B eiken, rest metaal; 1882), Viola di Gamba 8' (C-B in Holpijp, rest zelfstandig, met kastbaarden; 1882), Octaaf 4' (C-Fis en fis'-f^{'''} 1882, rest ±1830), Speelfluit 4' (conisch open; C 1882, rest ±1830), Woudfluit 2' (C-d⁰ gedekt, ±1830; dis⁰-f^{'''} cilindrisch open, ouder dan 1830[?], voorheen Flageolet 1'), Trompet 8' (metalen stevels en koppen, C-B nieuw met cilindrische bekens; rest trechtervormig, wijde mensuur). Tremulant. Windlosser.

Aangehangen pedaal, C-d'.

Samenstelling van de Cornet: c' 4 2²/₃ 2 1³/₅'. De kleurstelling van 1959, wit met bladgoud, werd thans gewijzigd in rood imitatie-mahonie afgewisseld met olijfgroen en bladgoudafzetting op het snijwerk. Het effect op afstand is prachtig, van dichtbij lijkt de mahonie-imitatie echter op die in de Doopsgezinde kerk te Sappemeer: de opgebrachte nerf is ook hier uitsluitend naar rechts gericht en vlekkelig-grof, wat vooral bij de klaviatuur ontsierend werkt.

Gesteund door de mooie akoestiek van deze grote kerkrimte, is de klank van het orgel levendig en helder, en daarbij klassieker dan het uiterlijk doet vermoeden. Enerzijds is dat te danken aan het bestand aan Timpe-materiaal, anderzijds zou ook de laatste restauratie hieraan mogelijk een bijdrage kunnen hebben geleverd.

Diever, Herv. kerk (front Gebr. Van Oeckelen, 1882; restauratie M. Ruiter, 1992). De fronten van de laatste generatie waren vaak fraaier en rijziger dan die van de generatie daarvoor.

Aparte vermelding verdient het frontgedeelte van de Prestant 8': zoet en introvert, wat aarzelend in de toonvorming, zeer fraai getroffen, maar tegelijkertijd nogal afwijkend van Van Oeckelen. Door mensuurverschuiving is sedert 1882 Cis de grootste pijp in het front. Bij een geschatte 1/4 labiumbreedte, het langgerekte bovenlabium en de grote overlenge lijken de frontpijpen o.i. meer op werk van Roelf Meijer uit Veendam (zie de detailfoto). De klank van de schone fluiten in dit orgel is helder en intens. De Trompet is groot van toon, doch sonoor en zeer gecultiveerd. Ook het nieuwe Fagot-gedeelte is voorbeeldig uitgeïntoneerd. De overgang tussen de twee pijpvormen werd niet kunstmatig gemaskeerd. De nieuwe Cornet leek ons misschien wat al te zeer op kracht geconcipieerd en daarvoor iets te gespannen.

– Vgl. *de Mixtuur* nr. 11, p. 207 en 216. Een aantal technische details ontleenden wij aan het rapport van de adviseur, dhr. Stef Tuinstra.